

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА СОЦІОЛОГІЇ**

**СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ
ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПРОФІЛЮ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студент 2 курсу 07-211М групи

Спеціальності 231 Соціальна робота

Освітньо-професійної програми «Соціальна
робота»

Володимир ШЕВЧУК

Керівник: Тетяна ШВЕЦЬ, доцентка

Рецензент: Вікторія КАЗІБЕКОВА, доцентка

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи пенітенціарної соціальної роботи	10
1.1 Характеристика категоріально-понятійного апарату соціальної роботи в закладах пенітенціарної системи.....	10
1.2 Принципи та завдання соціальної роботи в закладах пенітенціарного профілю	19
РОЗДІЛ 2. Організація соціальної роботи в пенітенціарних установах.....	25
2.1 Технологічні особливості роботи соціального працівника в структурі установ виконання покарань	25
2.2 Методичні рекомендації щодо удосконалення організації соціальної роботи з підготовки засуджених до звільнення з місць позбавлення волі.....	31
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45
ДОДАТКИ.....	53

ВСТУП

Соціально-економічні реформи, що проводяться нашою країною, стосуються і покарання. Випробувані в ряді країн світу моделі каральних та репресивних підходів не виправдовують себе. Результатом цього стає загострення соціальних захворювань, масштабна криміналізація суспільства, незворотні особисті втрати та жорсткість моралі.

Сучасна пенітенціарна думка активно дотримується ідеї гуманізму відносно засуджених, впроваджує гуманні умови виконання кримінальних вироків. Проте важливо наголосити, що це не інший бік кримінальної політики, протилежність її зміцненню, а її принципово нова доктрина, заснована на сучасних уявленнях про реалізацію кримінальних покарань.

Такий гуманізм стосовно людей, які порушили закон, першу чергу покликаний забезпечувати безпеку суспільства та його членів, він не ототожнюється з ідеологією всепрощення, заохоченням виявів всездозволеності, безвідповідальності та безкарності. Це шанс засудженому зробити спробу повернення до соціальних норм поведінки. Це спроба державних установ та недержавних організацій і самого засудженого в процесі виправних заходів виправитися та зберегти вигляд людини, відновити втрачені соціальні зв'язки та власний статус, повернутися до повноцінного життя на волі.

Наукові теоретичні доробки та досвід практиків доводять, що особистісні зміни, що відбуваються зі злочинцем під впливом системи сучасних психологічних, педагогічних, психотерапевтичних та інших технологій у виправних установах, носять не постійний характер, засуджені проходять випробування на міцність, стикаючись з деформуючим впливом несприятливого соціального середовища після звільнення з місць позбавлення волі.

Ресоціалізація та виправлення засуджених, соціальна адаптація звільнених з виправних установ забезпечують не тільки позитивні зміни в особистості злочинця, але й корекцію системи його зв'язків з громадськістю та відносин у мікро- й макросередовищі. Допомога працівників у розв'язанні цієї проблеми є епізодичною і часто непрофесійною. Усе це значною мірою призводить до рецидивів та інших негативних соціальних виявів постпенітенціарного характеру.

Міжнародна прогресивна пенітенціарна практика дає змогу переконатися, що соціальні працівники повинні професійно займатися всебічною соціальною допомогою та підтримкою засуджених на різних етапах їх виправлення, а також готувати їх до життя та волі.

Оскільки позбавлення особи волі, вже виступає покаранням як таке, бо особистість засудженого відповідно до його становища (позбавлення волі та обмеження в правах) повинна дотримуватися позбавлень, визначених законом. Це об'єктивно перетворює особистість засудженого, а також громаду, групи та колективи засуджених в об'єкт соціальної роботи, глибокий зміст якої полягає, з одного боку, у відновленні соціальної справедливості та покаранні злочинця за те, що він зробив, з іншого, у спробі мінімізувати негативні соціальні наслідки позбавлення волі як для засудженого, так і для його мікросередовища, особливо для родини, а також в цілому суспільства, членом якого він залишається як під час відбування покарання, так і після його завершення.

Це дослідження – спроба систематично представити новий напрям практичної діяльності виправних установ, а також галузь пенітенціарної науки та спеціалізацію нової навчальної дисципліни, що тільки розробляються. У працях А. Бабушкіна, М. Галагузової, М. Фірсової, С. Ветошкіна, Л. Мардахаєва висвітлено часткові проблеми теорії та практики соціальної роботи із засудженими. Тим часом ця проблема

набуває соціального значення та вимагає детального систематизованого вивчення.

За підрахунками вчених, вже в останні десятиліття швидке накопичення соціальних знань як результат розвитку сучасної цивілізації призводить до того, що професія соціального працівника в галузі регулювання суспільних відносин набуває особливого значення. Соціальна освіта співробітника виправної установи набуває значення формування активної особистості громадянина та професіонала, який орієнтований на захист прав та інтересів людини, який намагається забезпечити послідовність соціального впливу на засуджених, їх ресоціалізацію та стабільність позитивного розвитку особистості, який готовий до здійснення реформ кримінально-виконавчої системи. За цих умов розробляється та формується цілісна система підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів у сфері соціальної роботи, включаючи працівників, робота яких пов'язана з професійним розв'язанням проблеми ресоціалізації та виправлення засуджених під час виконання вироків, що не пов'язані з позбавленням волі та ізоляцією. Це ще одна перспективна сфера науково-практичної діяльності.

Відомо, що у людини, яка потрапила під вплив виправної установи, тимчасово ізолювана від суспільства та обмежена в суспільно корисних відносинах, соціально-правовий статус значно погіршується, така людина не має реальної можливості самостійно захищати свої інтереси та права щодо задоволення мінімальних потреб протягом усіх етапів ізоляції від суспільства (від попереднього затримання (затримання) й до останнього дня перебування у виправній установі). Ось чому робота, спрямована на соціальний супровід злочинця, необхідна в усіх типах установ та органів кримінально-виконавчої системи. Необхідно удосконалювати технології соціальної роботи: із

персоналом та засудженими, із правопорушниками, які утримуються під вартою, охороною або у виправних центрах, особливо в установах виконання покарань та після звільнення з них. Ефективна постпенітенціарна соціальна адаптація колишніх засуджених неможлива без інтеграції системи соціальної роботи виправних установ із державними та муніципальними соціальними службами допомоги, захисту та підтримки різних груп та верств населення. Механізми реалізації цього завдання, досвід побудови такої системи є предметом для подальших досліджень.

Вважаємо, що ефективною соціальною роботою з різними категоріями засуджених буде за умов чіткої інтеграції категорій груп осіб, які потребують соціальної підтримки та допомоги; тоді, коли будуть детально досліджені соціальні проблеми цієї категорії клієнтів та запроваджені високоякісні технології та методи їх вирішення.

Сьогодні в сучасному суспільстві морально-гуманістичні принципи залишаються основою успішної роботи соціального працівника з різними категоріями засуджених порівняно з репресивними та каральними принципами, що застосовувались тривалий час відносно засуджених у закладах вітчизняної тюремної системи. Враховуючи все це, тема нашого дослідження **«Система соціальної роботи в закладах пенітенціарного профілю»** є актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протоколи від 01.11.2019 р. № 4, від 20.10.2020 р. № 3), а також наказом

по Херсонському державному університету від 30.10.2020 №1060-Д «Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проектів) здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти терміном навчання 1 рік та 4 місяця другого року навчання заочної форми у 2020-2021 навчальному році».

Мета роботи: виявити основні теоретичні підходи до побудови професійної діяльності соціального працівника в закладах пенітенціарного профілю, визначити її основні напрями, принципи, методи та роль у пенітенціарній системі України.

Мету кваліфікаційної роботи конкретизують наступні **завдання дослідження:**

- 1) визначити основні теоретичні особливості роботи соціального працівника в закладах пенітенціарної системи;
- 2) проаналізувати основні напрями діяльності та функції соціального працівника в установах пенітенціарної системи;
- 3) з'ясувати основні принципи соціальної роботи в закладах пенітенціарного профілю;
- 4) розглянути основні технологічні особливості роботи соціального працівника в структурі установ виконання покарань;
- 5) розробити методичні рекомендації щодо удосконалення організації соціальної роботи з підготовки засуджених до звільнення з місць позбавлення волі.

Об'єктом дослідження є соціальна робота у виправних установах.

Предмет кваліфікаційної роботи: сутність, принципи, методи та технології соціальної роботи у закладах пенітенціарної системи.

Для розв'язання поставлених в дослідженні завдань використовувались такі **методи:** теоретичний аналіз і синтез наукових досліджень; вивчення та узагальнення закордонного та вітчизняного досвіду організації соціальної роботи в установах виконання покарань;

порівняльно-історичний; аналіз нормативно-правових документів щодо діяльності пенітенціарної системи та організації різних технологій соціальної роботи з засудженими.

Наукова новизна одержаних результатів: проаналізовано теоретичні основи та технологічні особливості роботи соціального працівника в закладах пенітенціарного профілю; розглянуто вітчизняний та закордонний досвід соціальної роботи в пенітенціарній системі; визначено понятійно-категоріальний апарат соціальної роботи з різними категоріями засуджених; окреслено шляхи удосконалення організації соціальної роботи з підготовки засуджених до звільнення з місць позбавлення волі.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що запропоновані результати дослідження можуть бути використаними спеціалістами соціального та психологічного напрямку в роботі з різними групами засуджених у закладах пенітенціарної системи України; результати дослідження можуть використовуватися студентами під час підготовки до семінарських та практичних занять; теоретичний аналіз особливостей організації соціальної роботи з різними категоріями засуджених й досвід оцінки та розв'язання соціальних проблем в межах закладів пенітенціарного профілю може бути використаний фахівцями різних соціальних служб та волонтерами/громадськими діячами у роботі з даною категорією клієнтів і для розробки власних програм і технологій.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протоколи від 01.11.2019 р. №42, від 20.10.2020 р. № 3), а також опубліковані у вигляді статі:

1. Шевчук В. Об'єкт соціальної роботи в закладах пенітенціарного профілю України // ПОЧУЄМО, ЗРОЗУМІЄМО,

ДОПОМОЖЕМО. Підсумкова збірка наукових робіт студентів та магістрів соціально-психологічного факультету «Сучасні соціально-педагогічні процеси в Україні: тенденції, реалії, перспективи». Випуск XI. – Херсон, 2020. – С. 61-62.

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (55 джерел) та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

1.1 Характеристика категоріально-понятійного апарату пенітенціарної соціальної роботи

Перш ніж розглянути категоріальний апарат соціальної роботи, необхідно провести загальний аналіз пенітенціарної системи в Україні. Державна пенітенціарна служба є центральним органом управління пенітенціарною системою України, вона керує установами та органами, де засуджені відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. Крім того, кримінально-виконавча система контролює виконання вироків у вигляді обмеження свободи.

Структура пенітенціарної системи також включає кримінально-виконавчі інспекції, функціями яких є контроль виконання покарання у вигляді альтернативних форм, тобто без обмеження волі: обов'язкові роботи, виправні роботи, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. У складі установ виконання покарань є слідчі ізолятори, де утримуються особи, підозрювані у вчиненні злочину, на час слідства та до винесення вироку; обвинувачені та підозрювані, щодо яких застосовано запобіжний захід; та засуджені особи, щодо яких винесений вирок, але який ще не набрав законної сили. Діяльність пенітенціарної системи здійснюється на основі принципів законності, гуманізму та поваги прав людини.

«До сфери управління Державної пенітенціарної служби України входять установи, а саме: діючі слідчі ізолятори; виправні установи; мінімальні установи безпеки із загальними умовами утримання чоловіків; колонії для утримання жінок; установи безпеки середнього

рівня для вперше засуджених; установи безпеки середнього рівня для неодноразово засуджених; установи максимального рівня безпеки; установи мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами для тримання чоловіків; виправні центри; спеціалізовані медичні заклади; медичні установи при виправних колоніях та СІЗО; виховні колонії для неповнолітніх» [41].

«Серед засуджених: особи, засуджені до понад 10 років; особи, які відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі; особи, які відбувають арешт. Криміногенний склад засуджених до позбавлення волі: особи, які вчинили умисне вбивство, у тому числі й особи, які вчинили вбивство при обтяжуючих обставинах; особи, які скоїли умисне тяжке тілесне ушкодження; особи, які вчинили розбій, грабіж та займалися вимаганням; особи, яких обвинувачують за зґвалтування; особи, які захоплювали заручників; особи, які скоїли злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та особи, які засуджені або яких звинувачують за скоєні інші злочини проти здоров'я населення» [41].

«Продукція Державної пенітенціарної служби України представлена промисловими та сільськогосподарськими підприємствами.

При установах виконання покарань функціонують професійно-технічні навчальні заклади. Загальну освіту засуджених забезпечують загальноосвітні навчальні заклади, включаючи вечірні школи, класи (групи) з вечірньою формою навчання, освітні та консультаційні центри» [41].

«Для задоволення релігійних потреб засуджених існують культові релігійні споруди, серед яких: храми, каплиці, молитовні будинки.

На обліку в підрозділах кримінально-виконавчої інспекції перебувають засуджені до кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та адміністративних стягнень» [41].

Поєднання зовнішніх і внутрішніх факторів, несприятливих обставин та особистих недоліків визначає появу у людей різних складних життєвих ситуацій. Вирішити їх, дотримуючись морально-правових норм, не кожна людина здатна, головним чином через обмежений особистий потенціал та відсутність соціальної та профілактичної допомоги.

Свідомо, емоційно-ситуативно або під тиском обставин, обираючи злочинний спосіб вирішення складної життєвої ситуації, вступивши в конфлікт із системою заборон та обмежень, особа юридично підлягає кримінальному переслідуванню. Визнаючи кримінальне покарання суворим, але необхідним засобом впливу на певну категорію правопорушників, держава від імені суспільства використовує його з метою крайньої самооборони, вирішення складної ситуації зі злочинністю в житті, а також зупинки подальшої особистої деформації і тим самим повернення людини до соціальної норми [27, с. 166-169].

Перша мета, мабуть, досяжна, якщо мати на увазі ізоляцію та встановлення суворого контролю за поведінкою засудженого у виправних установах. Попередити скоєння нового злочину на період відбування покарання практично можливо. Призупинити процес деформації та успішно вирішити складну пенітенціарну життєву ситуацію в особливих умовах виправної установи, особливо в колоніях та тюрмах особливого режиму, надзвичайно проблематично. Швидше, навпаки, кримінальна субкультура, навколишнє середовище, недоїдання, психологічний тиск з боку ізоляції, тиск засуджених один на одного та персонал на них, неможливість задовольнити найважливіші потреби та інші обставини негативно впливають на особистісний розвиток

засуджених, погіршення ситуації. Під час відбування покарання соціально-правовий статус засудженого значно знижується, він втрачає контакт із суспільством, депрофесіоналізується, погіршується його фізичне, психічне та моральне здоров'я. Такими є домінуючі тенденції.

Подальше повернення звільненого з місць позбавлення волі до несприятливих умов і мікросередовища, що залишилися незмінними, посилене накопиченими в місцях позбавлення волі додатковими проблемами, внутрішньою неготовністю до їх подолання відповідно до морально-правових норм, надзвичайно підвищують ризик рецидиву. Кримінологічні, пенітенціарно-психологічні дослідження переконливо доводять: «тривалі терміни, жорсткі умови ізоляції, переважання каральних заходів, втрата суспільно корисних зв'язків, зниження соціального статусу вкрай ускладнюють процес практичної ресоціалізації та реабілітації засудженого. Соціальне відчуження веде до того, що засуджений стає безповоротно втраченим для життя в суспільстві, остаточно перетворюючись в соціальну жертву злочину та його негативних наслідків. Отже, важка життєва ситуація, що є однією з причин скоєння злочину, в процесі виконання покарання у вигляді позбавлення волі, обраного державою як способу вирішення цієї ситуації, не тільки не вирішується, а й навіть посилюється» [15, с.89-95].

Пенітенціарна важка життєва ситуація є якісно ще більш складною. Одна з причин її динаміки – відсутність у виправних установах системи соціального захисту, допомоги й підтримки засуджених. Усе це створює об'єктивні передумови для організації специфічної професійної соціальної роботи з усунення соціальних проблем засуджених та причин, що їх породжують, на всіх етапах життєдіяльності після скоєння злочину: в період попереднього розслідування й тримання під вартою, під час відбування покарання, у

процесі підготовки до звільнення, а також постпенітенціарної ресоціалізації та реадаптації в суспільстві.

Прогресивна пенітенціарна практика, міжнародні стандарти виконання кримінальних покарань доводять, що соціальна робота із засудженими є об'єктивною необхідністю, оскільки вона створює умови для реалізації прав категорії громадян, які перебувають в місцях позбавлення волі. Будучи включеною в державну систему соціального забезпечення як однієї з її складових частин, соціальна робота із засудженими надає їй цілісності, завершеності, а також гуманності. Вона має найважливішу соціальну значимість. Її глибинний сенс полягає, з одного боку, у відновленні соціальної справедливості, покаранні злочинця за скоєне, запобігання подальшому негативному розвитку та поведінці, навчанні некримінальним способам вирішення важких життєвих ситуацій, з іншого – в прагненні мінімізувати негативні наслідки позбавлення волі як для засудженого, так і для його мікрооточення, особливо сім'ї, а також суспільства в цілому. Пенітенціарна соціальна робота повинна створити передумови для нормального повноцінного соціального функціонування осіб, звільнених з виправних установ.

«Найважливішим компонентом будь-якої системи наукового знання є конкретний апарат науки, що являє собою сукупність прийнятих нею понять, категорій та термінів, у лаконічній узагальненій формі виражають сутність досліджуваного явища через його взаємозв'язок. Подібність у розумінні цих основних елементів науки та соціальної практики дає можливість виявити структурно-логічні зв'язки між явищами та процесами, визначити тенденції розвитку та шляхи оптимізації діяльності. Найважливіші, ключові поняття, що складають основу понятійного апарату, називаються категоріями. Новизна, складність, різноманітність, багатовимірність, мінливість,

неоднозначність явищ і процесів, відбитих категоріями соціальної роботи, тягне за собою різноманітність їх класифікацій, різницю в інтерпретаціях або відсутність останніх» [8, с.83].

Недостатнє знання такої особливо спеціальної галузі наукових та практичних знань, як пенітенціарна соціальна робота, ускладнює розрізнення її понятійного апарату. Деякі загальновизнані концепції соціальної роботи в застосунку щодо пенітенціарної зони втрачають своє категоричне значення (наприклад, соціальна, соціалізація, сімейний конфлікт, патронаж, психосоціальна робота, соціальні мережі тощо), інші ж – у поєднанні з концепцією «засуджені» набувають значущої смислової особливості (пенітенціарна складна життєва ситуація, соціальна реабілітація засуджених, соціальні служби засуджених, соціальна служба кримінально-виконавчої системи), треті стають основними категоріями. Останні повинні включати такі категоріальні явища, як **«соціальна допомога засудженим»** – «це система різнобічних соціальних заходів у формі допомоги, підтримки, консультування й інших послуг соціальною службою виправних установ та / або інших суб'єктів роботи із засудженими та їх групами для подолання складних життєвих ситуацій і позитивного розвитку особистості в процесі корекції та ре соціалізації» [48].

«Соціальна підтримка осіб, які утримуються у виправних установах, – спеціальна система заходів, спрямована на підкріплення, збереження, або відновлення умов життєдіяльності найбільш «слабких» засуджених та їх груп ризику, що зазнають внаслідок цієї слабкості особливих, відмінних від інших, об'єктивної чи суб'єктивної властивості потреби, що ускладнюють нормальне утримання у виправних установах, підготовку до життя на волі й постпенітенціарну реабілітацію» [48].

«Соціальний захист засуджених – система загальних заходів, здійснюваних адміністрацією виправних установ, іншими суб'єктами

пенітенціарної соціальної роботи, представниками державних органів, неурядових організацій щодо забезпечення передбачених законом прав, свобод та інтересів осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі. Вони характеризуються соціальним забезпеченням (соціальним обслуговуванням, отриманням на загальних підставах пенсій, соціальної допомоги, пільг та інших виплат), соціальним страхуванням (медичним, особистим, майновим тощо), підтримкою. Ці заходи повинні бути законними та мінімально достатніми для задоволення базових потреб засудженого, підтримки його життєзабезпечення та діяльності» [48].

«Ресоціалізація засуджених – комплексна система й результат соціальної допомоги, підтримки, захисту та педагогічно доцільного впливу на конкретну особистість з метою її підготовки до життя на волі та формування готовності задовольняти свої потреби, інтереси, права некримінальним способом (завдання – мінімум) і повноцінно функціонувати в суспільстві (завдання – максимум). Основу процесу ресоціалізації складають відновлення, збереження, формування соціально та особистісно корисних зв'язків і відносин засудженого, оздоровлення його мікросередовища, включення в різні види позитивної діяльності, у тому числі розв'язання власних проблем і самовдосконалення на всіх етапах позбавлення волі. Ресоціалізація, як одна із завдань (підцілей) кримінального покарання, тісно пов'язана з такими поняттями, як підготовка засуджених до життя на волі, їх виправлення та соціальна реабілітація» [48].

«Соціальна реабілітація засуджених – процес відновлення соціальних функцій, ролей, статусу осіб, позбавлених волі, втрачених ними у зв'язку зі скоєнням злочину, осудом і відбуванням покарання в специфічних умовах ізоляції та законного обмеження в деяких правах і свободах. Ця багатопланова робота починається у виправній установі й триває протягом постпенітенціарного періоду до тих пір, поки не буде

відновлена здатність індивіда до повноцінного соціального функціонування. Ефективність соціальної реабілітації засуджених досягається усім комплексом реабілітаційних заходів: медичних, психологічних, педагогічних, професійних, власне соціальних» [48].

«Пенітенціарна важка життєва ситуація – різновид соціальної ситуації, що характеризується сукупністю складних соціальних проблем особистості, що є детермінантами кримінальної поведінки, а також додаткових складних обставин, зумовлених відбуванням покарання в місцях позбавлення волі. Соціальна робота із засудженими професійно спрямована на подолання цих проблем і позитивний особистісний розвиток» [48].

Науці відомий тісний взаємозв'язок пенітенціарної соціальної роботи і з національною системою соціальної роботи з населенням, і з пенітенціарною педагогікою й психологією, як пенітенціарними галузями науки та практики. «Особистість засудженого», «злочинна поведінка», «криміногенні детермінанти», «субкультура засуджених», «злочинне середовище», «засоби їх виправлення» – міждисциплінарні поняття, використання яких обумовлено таким взаємозв'язком [52].

Отже, «соціальна робота в закладах пенітенціарної системи – це специфічний вид професійної діяльності з надання соціальної допомоги, підтримки та захисту засудженим з метою їх виправлення та ресоціалізації під час виконання кримінального вироку, а також адаптації (реадаптація) у суспільстві після звільнення. Основна категорія – соціальна робота із засудженими, що є обов'язковою частиною та елементом багаторівневої системи державної та недержавної допомоги громадянину, який перебуває у складних життєвих обставинах, ще й перебуваючи в закладах пенітенціарного профілю» [52].

Складні соціальні проблеми, що в сукупності створюють складну життєву ситуацію, з причин об'єктивного та суб'єктивного характеру

виникають у людини ще «на волі». Багато засуджених до скоєння злочину отримували різні види соціального захисту, допомоги, підтримки, профілактична спрямованість яких виявилася незначною. У результаті вони не змогли запобігти негативному розвитку ситуації. Відсутність ефективної соціальної допомоги у поєднанні з нездатністю конкретної особи самостійно подолати ситуацію, що склалася, некримінальним шляхом, спричиняє вчиненню злочинних дій, подальше засудження та покарання у вигляді позбавлення волі.

Необхідно відзначити об'єктивно невеликий позитивний потенціал пенітенціарних установ, бо дуже часто, замість розв'язання соціальних проблем до засудження поновлення здібностей та оптимізації способів соціального функціонування індивіда чи соціальної групи, складна життєва ситуація якісно не змінюється та, навіть, погіршується внаслідок появи додаткових проблем.

Соціальна робота із засудженими базується на пошуку причин та їх способах подолання. Як елемент та ланка національної системи соціальних дій стосовно нужденного населення, все це пов'язують з попереднім та наступними етапами соціальної роботи, що повинні були проводитися відповідними службами як до моменту засудження, так і після звільнення осіб, які відбували покарання у виправних установах. Більшість звільнених після закінчення терміну ув'язнення продовжують залишатися клієнтами, які потребують підтримки протягом періоду післявиправної адаптації та реабілітації в суспільстві, роботи соціальних працівників. Ефективність такої діяльності визначає безперервність роботи з цією категорією громадян та залишається основним організаційним принципом.

Таким чином, формування соціальної служби у закладах пенітенціарної системи – це спосіб не тільки відновити відсутні ланки в

системі державної соціальної роботи та забезпечення громадян, але й, надаючи їй цілісності, послідовності, якісно вдосконалити структуру.

1.2 Принципи та завдання соціальної роботи в закладах пенітенціарного профілю

Досвід та практика доводять, що на основі відомих закономірностей соціальної роботи формуються принципи, тобто основні ідеї (положення), правила та вимоги до них, практичне застосування яких є сутністю діяльності та визначає її ефективність. Як складний універсальний вид діяльності, що включає правові, психологічні, соціологічні, педагогічні та організаційно-адміністративні аспекти, соціальна робота в закладах пенітенціарного профілю базується на класифікації принципів, запропонованій Л. Гусяковим, В. Курбатовим, Є. Холостовою. Ці принципи адаптовані в практиці установ виконання покарань: філософські принципи, що стосуються всіх наук про суспільство, людину, їх взаємозв'язок, а також процеси: детермінізм, рефлексія, розвиток, єдність свідомості та діяльності, історизм, взаємозв'язок між індивідом та його соціальне середовище. Ці принципи дозволяють проникнути в суть соціальних явищ у виправних установах, а також визначити зміст роботи для створення нормальних умов для їх функціонування.

Суспільно-політичні принципи: законність та справедливість діяльності спеціаліста; демократичність їх змісту та методів; поєднання державної політики з національною й регіональною специфікою, досвідом та традиціями соціальної роботи з різними категоріями населення, включаючи засуджених; врахування конкретних ситуацій, умов та обставин життя особистості засудженого, їх характеристик при визначенні змісту та технології роботи.

Психолого-педагогічні принципи сприяють врахуванню соціально-психологічних механізмів виховання, навчання, особистих особливостей засуджених, формування та розвитку особистості у взаємодії з навколишнім середовищем, а також визначення ефективних технологій психолого-педагогічної допомоги та вплив: індивідуальний та диференційований підхід; особистісно-діяльнісний підхід; освітня спрямованість пенітенціарної соціальної роботи; поєднання допомоги, підтримки, захисту засудженого з його позитивним розвитком та нейтралізацією деформацій, криміногенних детермінант; складність діагностики, зовнішні впливи та свідомо особиста активність засуджених у вирішенні складних життєвих ситуацій та саморозвитку; пріоритет у роботі з розвитку позитивних якостей та властивостей.

Групу організаційних принципів виконання покарань соціальної роботи, реалізація яких впливає на її ефективність, складають: систематична, послідовна і послідовна робота; контрольованість процесів та процедур надання соціальної допомоги, підтримки, захисту; єдність прав та обов'язків, повноважень та відповідальності суб'єктів соціальної роботи; структурна цілісність соціальних служб установ виконання покарань; координація дій, взаємодія та співпраця співробітників установ виконання покарань, засуджених, інших зацікавлених осіб та організацій; професійна та особиста підготовленість фахівців із соціальної роботи із засудженими.

Ці принципи тісно пов'язують із реальними «принципами соціальної роботи із засудженими:

- гуманність – основою соціальної роботи у закладах пенітенціарної системи має бути пріоритет поваги особистої гідності, прав та інтересів людини незалежно від її домінуючих негативних індивідуальних особливостей, скоєного злочину, поведінки, уважне шанобливе ставлення;

- доступність та універсальність – усі засуджені, незалежно від політичних, ідеологічних, релігійних, національних, расових, статево-вікових, соціальних статусів та інших характеристик, повинні мати рівні права та реальні можливості для отримання правової соціальної підтримки, допомоги, захисту;

- таргетування – надання індивідуальної соціальної допомоги всім засудженим, які потребують допомоги, особливо найбільш вразливим категоріям (інвалідам, пенсіонерам, людям похилого віку, пацієнтам, які не мали певного місця проживання, заняття тощо), їх соціальна підтримка під час виконання покарання, а також допомога у постпенітенціарній ресоціалізації та реабілітації;

- добровільність – соціальна допомога не може бути надана всупереч волі засудженого, крім випадків, пов'язаних із загрозою життю та безпеці засудженого або іншим обставинам;

- конфіденційність – нерозголошення інформації про особистість та соціальні проблеми засуджених, що може завдати їм різної шкоди, утиснути їх права та гідність, погіршити ситуацію;

- принцип виховної та профілактичної спрямованості – за допомогою використання відповідних технологій соціальної роботи, що спрямовані на створення умов для виправлення засуджених, запобігання виникненню нових складних ситуацій, усунення причин, що їх породжують;

- стимулювання засудженого – робота повинна бути спрямована на пошук і підтримку позитивного ресурсу засудженого для самостійного вирішення його проблем, а також на особисту самоосвіту. Участь засудженого у процесі соціальної роботи необхідно розглядати як один із оціночних показників його виправлення, а здатність до самостійного некримінального вирішення складних життєвих ситуацій – як один із критеріїв готовності до повноцінного життя на волі;

- толерантність – надання допомоги всім категоріям потребуючих засуджених, незалежно від особистих симпатій та антипатій, толерантне професійне ставлення, оцінка обставин та характеру скоєного злочину, тяжкості та його наслідків, ступеня вини та правової, моральної, педагогічної та психологічної деградації людини. Професійна толерантність у пенітенціарній соціальній роботі вимагає розуміння регулярності зміни засуджених, їх життєвих ситуацій, а також поєднання толерантної та активної діяльності, ставлення до цих змін, врахування його у професійній діяльності спеціаліста;

- максимізація соціальних та особистих ресурсів – для вирішення проблем засудженого, створення умов для його нормального соціального благополуччя та позитивного розвитку особистості, використання всіх основних законних засобів корекції, дозволених методів і технологій, усіх можливих «здорових сил» (державних установ, неурядових, волонтерських, благодійних, правозахисних, релігійних та інших організацій та установ, приватних осіб)» [50, с. 97].

У процесі науково-практичного пізнання явища пенітенціарної соціальної роботи на основі різних підходів до його організаційно-змістового та психолого-педагогічного компонентів можуть і будуть висунуті інші положення, що доповнюють та уточнюють систему вищезазначених принципів. На їх основі визначається система вимог до змісту, методології та організації соціальної роботи. Найбільш значущими, пріоритетними, немінучими професійними ідеальними уявленнями про те, що слід робити в цій діяльності, є її цінності. Безумовне прийняття та управління ними в соціальній роботі визначають її високу ефективність, професійну та особисту самореалізацію. Основні професійні цінності пенітенціарної соціальної роботи можуть включати: власну гідність людини; універсальність, природженість, нероздільність та цілісність прав людини; повага

інтересів та свобод особистості, включаючи взаємну відповідальність людей та суспільства; соціальна відповідальність та досягнення справедливості; максимально повне задоволення особистих і соціальних потреб людини; право кожного члена суспільства на повну самореалізацію в житті.

Отже, цілі, закони, принципи та цінності містять загальні професійні та спеціально специфічні риси. Останні відображають особливості пенітенціарної соціальної роботи як самостійної сфери допомоги, підтримки та захисту засуджених. Специфічні особливості визначаються, по-перше, сферою, середовищем та умовами її здійснення: місця позбавлення волі; фізична, але не духовна ізоляція від суспільства; виконання кримінальних покарань, визначених судом; система законодавчих обмежень свобод, можливість довільного задоволення інтересів, потреб, включаючи безпосереднє отримання соціальної допомоги; порядок поведінки, життя, зовнішні та внутрішні стосунки суворо регламентовані в часі та просторі; обов'язкове затримання, спостереження в конкретних соціальних умовах спільного проживання та відпочинку; широке поширення "в'язниці", кримінальної субкультури, розшарування засуджених, конкретних регуляторів відносин у середовищі виправних установ (концепції, норми, звичаї, традиції); криміногенне міжособистісне та міжгрупове спілкування, а також обмеження нормального спілкування; високий ступінь конфлікту в навколишньому середовищі, поширеність кримінальних методів вирішення суперечностей, різних форм насильства та домагань; несприятливий соціально-психологічний фон життя, гнітючий, середовище, що психологічно тисне на особистість, і мінімальні суб'єктивні можливості для її вдосконалення; підвищений ризик зазнати насильства, образу, порушення людської гідності, небезпеки для фізичного та психічного здоров'я тощо.

Ситуація та середовище у виправних установах характеризуються як складні, насичені об'єктивними та суб'єктивними труднощами, нові екстремальні, стресові та кризові ситуації, що актуалізують здатність до соціального «виживання», але об'єктивно низький освітній потенціал ускладнюють проведення соціальної роботи із засудженими. Тому пенітенціарне середовище є одним із об'єктів соціальної роботи, а його вдосконалення – одне із пріоритетних завдань, напрямів та умов ефективності діяльності фахівця.

Таким чином, теоретичні основи соціальної роботи із засудженими відображають сучасний рівень науково-практичних знань цього складного явища. Надалі вони, безсумнівно, будуть вивчені, враховані, доповнені.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВАХ

2.1 Технологічні особливості роботи соціального працівника в структурі установ виконання покарань

Правові засади соціальної роботи із засудженими. Соціальна робота в пенітенціарних закладах сучасної України активно розвивається, в першу чергу як особливий вид діяльності з надання соціальної допомоги та підтримки, здійснення соціального захисту засуджених. Для здійснення цього конкретного виду діяльності були створені відділи соціально-психологічної роботи та групи соціального захисту та обліку стажу засуджених. Працівники вищезазначених підрозділів виправних установ, вирішуючи завдання, визначені для них нормативними актами, в своїй діяльності в першу чергу керуються Конституцією України. Вона проголосила Україну соціальною державою, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя та вільний розвиток людини. Відповідно до статті 7 Конституції в Україні охороняються праця та здоров'я людей, встановлюється гарантована мінімальна заробітна плата, надається державна підтримка родині, материнства, батьківства та дитинства, інвалідів та літніх громадян, створюється система соціальних послуг, встановлюються державні пенсії, допомоги та інші соціальні гарантії й захист.

Державно-правові основи соціальної роботи, разом з Конституцією України, конкретизуються указами Президента України, указами та розпорядженнями міністерств і відомств, нормативно-правовими актами органів місцевого самоврядування. Так, Закон «Про

основи соціальних служб для населення» відповідно до Конституції України, загальновизнаних принципів та норм міжнародного права встановлює основи правового регулювання у сфері соціальних служб для населення в Україні. Цей Закон дає основні поняття, що визначають сутність соціальних послуг. Він визначається як діяльність соціальних служб з соціальної підтримки, надання соціальних, соціально-медичних, психолого-педагогічних, соціально-юридичних послуг та матеріальної допомоги, соціальної адаптації та реабілітації громадян, які опинилися в складних життєвих ситуаціях. Крім того, Закон встановлює повноваження України, органів державної влади суб'єктів України в сфері надання соціальних послуг; системи соціальних послуг; організація соціальних послуг; ресурсне забезпечення соціальних послуг та інші положення. Деякі положення безпосередньо стосуються організації соціальної роботи з засудженими під час укладення і після звільнення.

Деякі положення Закону України «Про державну соціальну допомогу» визначають обов'язкове значення для організації та проведення соціальної роботи із засудженими, наприклад: цілі надання соціальної допомоги; джерела; замовлення; розмір і види державної соціальної допомоги та інші. Особливе місце серед інших законодавчих актів займає Закон «Про державні установи та органи, що забезпечують виконують кримінальні покарання у вигляді позбавлення волі», оскільки він визначає завдання пенітенціарної системи України, що безпосередньо пов'язані з соціальною роботою в цій сфері. Тобто забезпечення правопорядку й законності в установах, діяльність яких спрямована на відбування кримінального покарання у вигляді позбавлення волі, на безпеку в них засуджених, а також персоналу, посадових осіб і громадян, які перебувають на території цих установ;

залучення засуджених до роботи, а також надання їм загальної та професійної освіти; забезпечення здоров'я засуджених.

Більш детально питання соціальної роботи із засудженими закріплені в Кримінально-виконавчому кодексі, що пов'язані із технологічними особливостями: регулювання порядку та умов виконання й відбування покарання, визначення засобів виправлення засуджених спрямовано на встановлення захисту їх прав, свобод та законних інтересів, особливі форми та методи надання соціальної допомоги засудженим з метою їх адаптації.

У Кримінально-виконавчому кодексі України також зазначається, що «суть соціальної адаптації полягає в адаптації людини до нових правил і норм людської спільноти, до певних умов життя в суспільстві; одним із завдань кримінально-виконавчого законодавства є надання засудженим допомоги у соціальній адаптації; закріплення цього завдання у кримінальному кодексі опосередковано посилює подібний напрям соціальної роботи із засудженими у виправних установах» [25].

У вищезгаданому кодексі нормативно закріплюється як важливі напрями соціальної роботи відновлення, збереження та підтримка суспільно корисних зв'язків засуджених із зовнішнім світом. Листування засуджених також є важливим засобом встановлення їх суспільно корисних зв'язків з родичами, родиною, товаришами по навчанню та роботі, друзями. Можливість пересилання засудженими грошових переказів дозволяє їм надавати родинам та родичам матеріальну допомогу, а отримання грошових переказів є важливою допомогою в придбанні додаткового харчування. Все вищезазначене також закріплює правові основи соціальної роботи із засудженими.

Важливим аспектом соціальної роботи є медичне та санітарне забезпечення засуджених. Відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу України в виправних установах працюють лікувально-

профілактичні установи, де відбувається медичне обслуговування засуджених, а їх адміністрація відповідає за виконання вимог, що забезпечують захист засуджених. Цей напрям також є одним із основних аспектів пенітенціарної соціальної роботи, оскільки одним із завдань, що стоять перед пенітенціарною системою, є повернення в суспільство повноцінної людини, і перш за все здорової людини, яка здатна нормально жити й працювати після звільнення.

У Кримінально-виконавчому кодексі приділено велику увагу професійній освіті та підготовці засуджених до позбавлення волі. Так, у цьому кодексі визначено, що у виправних закладах початкова професійна освіта або професійне навчання організовується для тих засуджених, які не мають професії, та з такого фаху, за яким засуджений може працювати перебуваючи в закладах пенітенціарної системи під час відбування покарання та після звільнення.

«Отримання професії в установі, де засуджений відбуває покарання, важливий напрям соціальної допомоги, бо за тією спеціальністю, яку отримав засуджений, він може працювати не лише в установах виконання покарань, а й поза ними, й це є важливою складовою підготовки засуджених до звільнення. Адже отримання професії засудженому дозволить успішно й ефективно адаптуватися до умов життя на волі; знайти роботу та вести нормальний спосіб життя. Тому отримання професії є дуже важливим напрямом для організації соціальної роботи із засудженими, а закріплення цих положень у Кримінальному кодексі України свідчить про непряме відображення правових норм соціальної роботи з засудженими у кримінально-виконавчому законодавстві» [34].

Положення про Державну пенітенціарну службу України також становить правову основу соціальної роботи з засудженими, оскільки

одним із головних завдань пенітенціарної системи України є організація діяльності з надання засудженим допомоги у соціальній адаптації.

«Вищезазначені нормативно-правові документи щодо системи виконання покарань України регулюють також деякі організаційні відносини в сфері соціальної роботи з засудженими. Однак конкретизація і розвиток організаційно-правових основ цієї сфери діяльності отримані в відомчих положеннях» [24].

Пенітенціарна система як система управління має свою власну структуру, що являє собою набір певних, певним чином розташованих і взаємопов'язаних органів і установ. Організаційну структуру можна порівняти зі структурою, що з'єднує всі частини системи або підсистеми. Вона визначає та встановлює відносини й ієрархію взаємин персоналу в тюрмах. Нормативно-правовою базою встановлюються і затверджуються типові структури всіх типів виправних установ і слідчих ізоляторів, типові переліки їх підрозділів і посад керівного складу, працівників виправних установ і слідчих ізоляторів, приблизна кількість слідчих ізоляторів, утримання яких здійснюється за рахунок бюджету пенітенціарної системи.

Вперше в Україні відділ (група) соціально-психологічної роботи з засудженими був створений законом як структурний підрозділ виправних установ. Замість відділу (групи) виховної роботи із засудженими створюється відділ (група) соціально-психологічної роботи з засудженими. Відділення (групи) соціально-психологічної роботи з засудженими формуються тільки в виправних колоніях і частинах виправних колоній для тримання осіб, які відбувають довічне позбавлення волі. Безпосередньо відділенням керує заступник начальника колонії з кадрової та виховної роботи. До складу цього відділу входять: начальник відділу (групи); старший фахівець із соціальної роботи; психолог.

Крім того, в складі виправних колоній, виправних установ, слідчих ізоляторів і тюрем сформована група соціального захисту та обліку засуджених, що складається з старшого інспектора та інспектора. У всіх колоніях введена посада старшого інспектора (по економіці і зайнятості). Посади старших інспекторів та інспекторів (з урахуванням стажу засуджених) вводяться в штатах колоній всіх режимів.

Таким чином, вперше в історії в виправних колоніях створена професійна служба соціальної роботи з засудженими, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. Функціональну структуру можна визначити як сукупність і взаємозв'язок різних функцій і видів діяльності в пенітенціарній установі з усіма його складовими елементами, що визначають його внутрішній зміст.

У Кримінально-виправному кодексі також можна виділити норми, які є правовою основою для такого важливого напрямку соціальної роботи, як підготовка засуджених до звільнення.

Звільненню від відбування покарання передуює велика підготовча робота, проведена адміністрацією установ виконання покарань, територіальними органами внутрішніх справ у тісному контакті з місцевою владою за передбачуваним місцем проживання. Оскільки відбування покарання у вигляді позбавлення волі в більшості випадків спричиняє повний розрив або значне послаблення суспільно корисних зв'язків засудженого з родичами, друзями, трудовими колективами, законодавець розсудливо зобов'язує адміністрацію виправних установ за півроку до закінчення вироку повідомити місцеву владу за обраним місцем проживання про його майбутнє звільнення, а також про наявність чи відсутність житлової площі, працездатність та наявність спеціальності.

Відповідно до законодавчої бази діяльності установ пенітенціарної системи, засудженим, звільненим з місць позбавлення волі, надається

безкоштовний проїзд до місця їх проживання, вони забезпечуються їжею або грошима на час подорожі в порядку, встановленому Урядом України. У разі відсутності необхідного сезонного одягу або коштів на його придбання, засуджені забезпечуються одягом за державний кошт. Ця стаття, як видно з її змісту, також містить правові аспекти соціальної роботи із засудженими. А згідно зі статтею 182 Кримінально-виконавчого кодексу України, засуджені, які звільняються від позбавлення волі, мають право на роботу та побут, отримують інші види соціальної допомоги відповідно до законодавства держави та нормативно-правових актів. Тож необхідно детально зупинитися на технологічних особливостях підготовки засуджених до виходу на волю, на формах та методах соціальної роботи, спрямованих на успішний процес повернення колишнього засудженого до життя за межами місць позбавлення волі.

2.2 Методичні рекомендації щодо організації соціальної роботи з підготовки засуджених до звільнення з місць позбавлення волі

Відбування покарання у вигляді позбавлення волі пов'язане з рядом негативних факторів, що ускладнюють соціальну адаптацію осіб, звільнених з виправних установ. Ослаблення сімейних зв'язків, втрата навичок раціонального використання матеріальних ресурсів і прийняття адекватних рішень в різних життєвих ситуаціях ставлять завдання підготовки засуджених до життя в ранг пріоритетних напрямків діяльності соціального працівника виправної установи.

У науковій літературі немає єдиного визначення поняття «підготовка засуджених до звільнення». Деякі автори визначають поняття підготовки засуджених до звільнення як комплекс заходів, що здійснюються в період позбавлення волі й спрямованих на полегшення адаптації засуджених в умовах свободи для запобігання новим злочинам

та ведення чесного трудового життя. Інші включають етап моральної, психологічної та організаційної підготовки засуджених у виправній установі до життя на волі.

У результаті опрацьованої та проаналізованої науково-методичної літератури та нормативно-правових документів авторами дослідження запропоновано методичні рекомендації щодо організації соціальної роботи з підготовки засуджених до звільнення з установ виконання покарань.

Кримінально-виконавчий кодекс України визначає соціальну адаптацію засуджених як одну з основних завдань виконання кримінальних покарань (ст. 1 КПК). У діючій системі соціальної роботи з підготовки засуджених до звільнення існує дві групи заходів, що різняться в залежності від їх місця застосування в роботі соціальних працівників.

Перша група – діяльність, що проводиться безпосередньо в пенітенціарній установі (соціальна робота та психологічна підготовка засуджених, термін ув'язнення яких підходить до завершення).

До другої групи належать заходи, що плануються за передбачуваним місцем проживання колишнього засудженого.

Юридичне закріплення цієї діяльності має велике значення в організації діяльності спеціаліста із соціальної роботи, який готує засуджених до звільнення та їх ресоціалізації. Підготовка засуджених до звільнення законодавчо закріплена в главі 22 Кримінально-виконавчого кодексу «Допомога засудженим, звільненим від відбування покарання, та контроль за ними» [25].

Адміністрація виправних колоній співпрацює у вирішенні питань трудового та побутового забезпечення осіб, звільнених з місць позбавлення волі, з органами опіки та піклування, установами охорони здоров'я, навчальними закладами, органами соціального захисту,

службами у справах дітей, органами місцевого самоврядування та службою зайнятості відповідно до обраного місця їх проживання.

«Організація та здійснення всіх заходів щодо надання допомоги в організації праці та побуту особам, звільненим з виправних колоній, покладається на працівників групи соціального захисту за участю керівників відділів, психологів, працівників спеціальних реєстраційних груп та ін. зацікавлені послуги» [25].

Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у виправних колоніях, починається не пізніше, ніж за 6 місяців до закінчення строку позбавлення волі. Вона включає: проведення співбесіди з кожним засудженим, під час якої з'ясовується, де ці особи мають намір жити, працювати або навчатися після звільнення з місць позбавлення волі; роз'яснення засудженим законодавства про порядок надання їм допомоги в трудових та побутових справах, видачі паспортів та реєстрації. Одночасно їм пояснюють доцільність повернення до місця постійного проживання та до тих підприємств, де вони працювали до засудження.

«Сам процес звільнення осіб, які відбули покарання, з виправної установи включає наступне: проведення співбесіди начальника виправної колонії з особою, яка звільняється від відбування покарання; з'ясування необхідності дотримання вимог чинного законодавства, неприпустимість вчинення нових злочинів, обов'язок прибути до вказаного місця проживання та протягом 3 днів з'явитися в органи внутрішніх справ для реєстрації (за відсутності паспорт, щоб отримати його), а також у місцевій владі та службі зайнятості для своєчасного працевлаштування чи навчання» [37].

Для контролю за своєчасним прибуттям засуджених до обраного місця проживання, отриманням паспортів і постановкою на облік, а також розглядом можливості постановки на облік по одному з її видів

соціальні працівники колоній направляють повідомлення до відповідних державних служб щодо більшості категорій засуджених.

Під час звільнення з місць позбавлення волі особі, щодо якої заздалегідь вирішено питання про прийом на роботу, видається відповідний лист в службу зайнятості, підприємство чи організацію. Адміністрація пенітенціарного закладу видає таким особам проїзні квитки або гроші для оплати проїзду, зазвичай до місця їх проживання до засудження. Якщо фізичні особи вибирають місце проживання, що знаходиться від установи, на відстані, що перевищує маршрут до попереднього місця проживання, різниця у вартості проїзду до фактичного місця утримується з них самих [38].

Люди похилого віку, у яких немає власних дітей, та інваліди направляються до відповідних державних установ для утримання та забезпечення громадян таких категорій, їм видаються путівки за місцем знаходження установи. Крім того, на час, необхідний для проїзду до місця проживання, видається харчування відповідно до встановлених норм.

Вагітним жінкам, хворим, матерям, які мають немовлят, для дороги надається набір спеціальних препаратів, виписаний лікарем в межах суми, що видається звичайним засудженим при звільненні з місць позбавлення волі. Виписані особи виїжджають за місцем проживання, як правило, у власному одязі або в одязі, виданому установою [42].

Після повернення з місць позбавлення волі люди повинні з'явитися на реєстрацію до дільничного інспектора і регулярно відвідувати його, щоб не допустити подальшого рецидиву. З районних відділень пенітенціарної інспекції інформація про таких осіб передається в основному в центри соціальних послуг для сім'ї, дітей та молоді або в служби для дітей (якщо це особи віком до 18 років), щоб останні могли сприяти соціалізації в суспільстві..

Центр соціальних послуг для сім'ї, дітей та молоді зобов'язаний перевірити родину або саму людину, щоб дізнатися, чи потрібна їм допомога і, якщо так, то яка саме. При необхідності соціальні працівники укладають угоди про здійснення соціальної підтримки осіб, які повертаються з місць позбавлення волі, з метою їх повноцінної соціалізації в сучасному суспільстві.

У процесі надання соціальної підтримки таким особам Центри можуть надавати їм низку таких послуг: інформаційні, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні та юридичні послуги.

Під інформаційними послугами розуміють надання довідкової інформації про надання контактів служб чи установ, де потрібно звернутися за відповідною допомогою; види соціальних виплат, якщо родина чи особа має право на них відповідно до чинного законодавства; про установи, що можуть надавати послуги, умови отримання соціальних послуг.

Психологічні служби включають надання консультацій щодо психічного здоров'я; психологічну діагностику, спрямовану на виявлення соціальних та психологічних особливостей людини, та покращення взаємовідносин із навколишнім середовищем.

Соціально-педагогічні служби планують спільно з родиною чи людиною заходи та дії щодо поліпшення соціального статусу, контроль за виконанням запланованих дій.

Комплекс соціально-медичних послуг включає медичні консультації та зміцнення здоров'я та інші послуги, які можуть надавати соціальні працівники; посередництво у здійсненні профілактичних, лікувальних та рекреаційних заходів.

Юридичні послуги – надання консультацій щодо чинного законодавства, гарантій та пільг.

І нарешті, під соціально-економічними послугами ми маємо на увазі допомогу в залученні додаткових ресурсів для задоволення матеріальних інтересів та потреб сімей чи окремих людей, що реалізується у формі допомоги у наданні натуральної допомоги тощо.

Що стосується неповнолітніх, які були звільнені з місць позбавлення волі або виховувалися там, дослідники виділяють внутрішні особливості, характерні для них. Ці особливості повинні враховуватися соціальним працівником, коли він відвідує таких осіб.

Перш за все, це емоційна нестабільність, коли дрібні подразники викликають відмову від діяльності, різкі зміни настрою, негативні емоційні реакції та агресію. Також можна відзначити низький рівень самоконтролю, коли виникають труднощі з вольовою регуляцією та поведінкою, важко придушити спалахи агресії, які часто закінчуються бійкою. Ця відсутність контролю часто є причиною осуду. Сюди також входить суперечлива самооцінка та рівень прагнень, незважаючи на відсутність впевненості в своїх інтелектуальних здібностях.

Як показали результати практичної діяльності фахівців із соціальної роботи, такі особи/родини більше потребують надання їм комплексу психологічних та соціально-педагогічних послуг. Після повернення з місць позбавлення волі, особливо якщо людина перебуває там тривалий час, їй потрібно відновити соціальні зв'язки та відновити соціальне становище в суспільстві.

Тому вирішальним фактором у роботі з такими громадянами було оперативне передавання інформації про послуги Центру соціальних служб у справах сім'ї, дітей та молоді та мотивація у таких людей користуватися ними. Серед тих, хто користується запропонованими послугами, спостерігається краща динаміка подолання особистих криз та інтеграції у суспільство.

Із спостережень представників категорії осіб, звільнених з місць позбавлення волі, варто зазначити, що найважливішим фактором їх ресоціалізації є особисте бажання змінити свою позицію на краще, а без цього спектр послуг, що пропонуються фахівцями із соціальної роботи, буде недостатньо ефективним. Цьому також можна сприяти, надсилаючи або передаючи повідомлення людям, які могли б допомогти їм зрозуміти себе та вибрати подальший життєвий шлях.

У сільській місцевості досить важливим фактором успішної соціалізації осіб, які повернулися з місць позбавлення волі, є соціальна робота з жителями села, до якого вони повертаються. Звичайно, необов'язково проводити загальні бесіди з усіма мешканцями одразу, але фахівець повинен проводити активну освітню роботу з кожним членом громади, особливо з найближчим колом того, хто повертається.

Хочу зазначити, що робота з людьми, які повернулися з виправних закладів, вимагає від фахівців належного рівня фізичного, психічного та духовного здоров'я. Однак не кожен здатний підтримувати себе на належному рівні вимог. Соціальний працівник не повинен забувати, що паралельно з роботою з ресоціалізації він не повинен забувати і про своїх колег.

«Важливе місце в соціальній роботі із засудженими в системі їх підготовки до звільнення займає психологічна підготовка, основний зміст якої спрямовано на активну участь засуджених у суспільно корисній діяльності, неухильне дотримання правових норм, розвиток позитивних якостей особистості» [46].

Переважна більшість засуджених звільняються з виправних установ після відбуття покарання або умовно-дострокового звільнення. З умов ув'язнення вони відразу потрапляють до умов повної свободи. Такий різкий перехід надзвичайно впливає на психіку звільнених. Щоб полегшити перехід від умов у специфічному середовищі злочинців у

виправній установі до довічного ув'язнення для засудженого, він повинен бути поступово фізично, організаційно, економічно та психологічно підготовлений як до самого факту звільнення, так і до вирішення тих питань та розв'язання проблем, з якими йому доведеться зустрічатися.

Соціальна робота з підготовки засуджених до життя в цілому включає проблеми моральної, психологічної та практичної підготовки, що є її змістом.

Моральне навчання включає роботу працівників виправної установи щодо активізації таких моральних якостей засудженого, необхідних йому для проживання в родині та під час нових трудових відносин у колективі. Ця робота повинна бути спрямована на «попередження» позитивних моральних переконань, почуттів та звичок тих, хто звільняється з місць позбавлення волі.

Психологічна підготовка полягає в активізації здібностей засудженого, в формуванні його знань, умінь та навичок готовності жити та діяти відповідно до правових норм. Головне завдання такої роботи повинно бути пов'язано з допомогою засудженому швидко долучитися до ритму життя в суспільстві [35].

Практична підготовка включає здобуття засудженими професійних знань, практичних навичок та фахових навичок з певної спеціальності.

Успіх соціальної адаптації засуджених після звільнення безпосередньо пов'язаний з можливістю включення заявленої особи до трудових відносин, з можливістю підготовки колишнього засудженого за спеціальностями, що користуються попитом на ринку праці, з перспективою відновлення або створення здорових сімейних відносин з включенням його у законослухняне соціальне середовище.

Підготовка засуджених до звільнення передбачає всебічне вивчення їх особистості, якнайповніше врахування різних факторів виправного впливу на правопорушників, що впливають на формування особистісних рис та якостей. Знання особистісних рис, змісту інтересів, рівня розвитку морально-психологічних якостей, мотивації поведінки – все це дозволяє диференціювати їх склад з урахуванням типу виправної установи, обґрунтовано прогнозувати поведінку кожного з них після закінчення відбування терміну вироку [36, с.21].

Сьогодні принципи індивідуальної соціальної роботи набувають все більшого визнання та вираження в рамках реформування законодавства щодо кримінально-виконавчої системи. По-перше, враховуються вікові особливості засуджених, які впливають на процес соціальної адаптації звільнених після відбуття покарання. У процесі підготовки засуджених до звільнення важливо враховувати їх сімейний стан, ступінь стабільності сімейних та споріднених зв'язків. Готуючись до звільнення, слід враховувати їх трудовий стаж.

Підготовка до звільнення включає:

- проведення бесіди з кожним засудженим, в процесі якої з'ясовується, де ці особи мають намір жити, працювати або вчитися після звільнення з тюрми;
- роз'яснення особам, які звільнені з місць обмеження волі, законодавства України про порядок надання їм допомоги у трудових та побутових відносинах, видачі паспортів та оформлення реєстрації місця проживання. Одночасно їм пояснюють доцільність повернення до місць постійного проживання та на ті підприємства, де вони працювали до засудження;
- пояснення основних положень Закону «Про зайнятість населення в Україні» з таких питань: права та обов'язки громадян під час пошуку роботи через службу зайнятості, порядок реєстрації в службі зайнятості;

перелік та порядок надання послуг та додаткові гарантії встановлені Законом «Про зайнятість населення» для цієї категорії громадян, враховуючи питання профорієнтації, організації професійного навчання за спеціальними програмами відповідно до потреб регіональних та місцевих ринків праці;

- отримання від осіб, звільнених з місць позбавлення волі, письмових заяв, адресованих керівнику виправної установи з проханням надати їм допомогу в роботі та побуті за обраним ними місцем проживання;

- розгляд заяв керівника виправної установи та прийняття відповідних рішень щодо надання допомоги у влаштуванні на роботу та в побуті конкретним особам [38].

Ефективність системи зайнятості різних груп населення, які вперше вибирають рід занять, так й ті, хто втратив роботу з різних причин, суттєво впливає на кримінологічну ситуацію в цілому. Вищесказане повністю стосується осіб, які порушили закон та відбували покарання у місцях позбавлення волі.

Питання організації праці та побуту осіб, звільнених з місць позбавлення волі, регулюються Кримінальним кодексом, а також відомчими нормативними актами.

Відповідальність за проведення підготовчих заходів, пов'язаних з трудовим і побутовим забезпеченням тих, хто звільнений з місць позбавлення волі, покладається на працівників групи соціального захисту та обліку трудового стажу роботи засуджених, начальники загонів та інші чиновники. Водночас вони тісно взаємодіють із територіальними службами зайнятості.

«Особи, звільнені від відбування покарання, можуть реалізувати своє право на працю, звертаючись, як й інші громадяни, або до служби зайнятості, або безпосередньо до підприємства, організації, установи чи

інших роботодавців. Водночас на них поширюються всі гарантії забезпечення цього права, закріплені в Кодексі законів про працю України, включаючи ті, що стосуються заборони необґрунтованої відмови укласти трудовий договір» [33, с. 135-138].

У той же час засудженим рідко вдається влаштуватися на роботу досить швидко. Заважає низький рівень кваліфікації більшості колишніх засуджених, негативне ставлення адміністрації до прийому на роботу осіб, що мають судимість. Але найбільше уваги при працевлаштуванні колишніх засуджених приділяється житловій проблемі, оскільки наймання цих осіб значною мірою залежить від наявності житла та реєстрації.

Незважаючи на відсутність раніше існуючих обмежень щодо реєстрації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, через їх судимість, важко повернутися на колишнє місце проживання навіть тим, хто мав житлову площу до арешту. У випадку, якщо члени родини засудженого зареєстровані та проживають у житлових приміщеннях, для його реєстрації на раніше займаній житловій площі після звільнення необхідна згода всіх повнолітніх членів сім'ї. Багато звільнених з різних причин не можуть отримати таку згоду.

Коли колишні засуджені питають про працевлаштування, адміністрація підприємств часто керується тим фактом, що кандидати не мають житла, і можливість надати його як привід для відмови укласти трудовий договір важко спростувати.

У багатьох випадках своєчасне прийняття на роботу звільнених працівників утруднене через втрату документів, необхідних для працевлаштування в період відбування покарання.

Таким чином, крім законодавчих обмежень у виборі виду діяльності для тих, хто звільняється від покарання, існує також низка фактичних обмежень щодо можливостей здійснення прав колишнього

засудженого на працю. Іноді такі фактичні обмеження розглядаються в науковій літературі як своєрідний елемент їх правового статусу.

З метою створення найбільш сприятливих умов для подолання цих труднощів особами, звільненими від покарання, відомчі нормативні акти встановлюють певний порядок надання допомоги у працевлаштуванні з подальшою соціальною адаптацією з боку установ та органів внутрішніх справ.

Таким чином, соціальна робота з особами, які повернулися з місць позбавлення волі, є важливою частиною діяльності соціальних працівників та соціальних педагогів, як і будь-яких соціальних установ, що стикаються з цією проблемою. За плечима відповідних спеціалістів повинна бути вироблена міцна правова база, щоб вміло керувати процесами соціалізації особистості, а також повинен бути великий досвід такої роботи, як робота з такими проблемними категоріями населення, оскільки ця категорія осіб є дуже специфічною. І багато в чому саме від соціальних педагогів та соціальних працівників залежить успіх соціалізації осіб, які повернулися з місць позбавлення волі. Успіх їхньої діяльності буде запобігати повторним рецидивам і допоможе процесам соціалізації особистості.

ВИСНОВКИ

Однією з найбільш актуальних проблем сьогодні є соціальна реабілітація та адаптація засуджених. Соціальна робота із засудженими включена в систему основних засобів їх виправлення, завдання ресоціалізації в процесі виконання покарання законодавчо закріплені та організовані відповідно до останніх досягнень науки, це може значно підвищити ефективність діяльності виправні установи.

Вимога послідовності та наступності в організації соціальної роботи із засудженими обумовлює створення спеціалізованої служби після пенітенціарної реабілітації для громадян, звільнених з виправних установ. Необхідність реалізації індивідуального та диференційованого підходу веде до перспективи визначення, випробування та поширення основних методів соціальної роботи з найбільш вразливими категоріями засуджених, технологій поліпшення середовища засуджених, реанімації сімейних та інших соціальних зв'язків, а також як актуалізація особистого ресурсу самих засуджених в умовах подолання обставин.

Найважливішим напрямком вдосконалення соціальної роботи у виправних закладах має бути її обґрунтування кваліфікованими кадрами, їх спеціалізація на різних видах діяльності, включаючи надання необхідної допомоги засудженим та працівникам виправних установ. Подальший розвиток пенітенціарної соціальної роботи дасть змогу закріпити і зробити незворотні гуманістичні тенденції у виправних установах, а в майбутньому кардинально змінити її вигляд, перетворивши місця позбавлення волі на центри комплексу (психологічних, педагогічних, медичних, трудових, соціальних) реабілітація.

Зазначимо, громадянин, який порушив межу закону, рано чи пізно повернеться до нашого суспільства, але, навчившись жити в цьому суспільстві, не знаходячи свого місця в ньому, він продовжить свій злочинний шлях. Основною метою соціальної роботи із засудженими (місія) є гуманізація процесу відбування покарання, зниження рівня рецидиву злочинів.

Соціальна робота із засудженими – це професійна комплексна діяльність із надання соціальної допомоги та підтримки, здійснення соціального захисту засуджених, результатом якої є створення умов для соціально позитивного функціонування та вдосконалення особи, яка порушила закон.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка А.М. Общая теория социальной адаптации освобожденных от отбывания наказания (правовой и социальной-психологический анализ уголовно-исправительной политики по реабилитации осужденных) / А.М. Бандурка, Г.А. Денисова, В.М. Трубников. – Харьков-Запорожье: НУВД ЗГУ, 2002. – 440 с.
2. Бараш Є.Ю. Зарубіжний досвід соціальної роботи із засудженими / Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби. - № 1(11). – 2016. С. 10-18/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/323870314_Zarubiznij_dosvid_socialnoi_roboti_zi_zasudzenimi
3. Бараш Є.Ю., Бойко-Бузиль Ю.Ю., Чичуга М.М. Соціально-психологічна готовність засуджених до звільнення. Право і безпека. - 2019. № 1 (72) / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/download/236/197/>
4. Беца О. В., Кушнірова Т. В. Постпенітенціарний патронаж (Соціальна адаптація осіб, які відбули кримінальні покарання). Київ : Леся, 2014. 259 с.
5. Бінковська А. В., Седнев В. В. Складнощі засуджених після звільнення. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. 2014. Вип. 6, т. 1. С. 16–21.
6. Бондарчук Я. Г. Соціально-виховна робота соціального педагога з ув'язненими жінками в пенітенціарних закладах / Я. Г. Бондарчук // Соціальна педагогіка: виклики ХХІ століття : матеріали Всеукр. студ. наук.-пр. конф. – Луганськ, 2014. – С. 14–22.
7. Васильченко О. А. Соціальна робота в пенітенціарній системі: сучасний стан і перспективи розвитку / О. А. Васильченко // Грані. – 2013. – № 12. – С. 31–37.

8. Гошовський Я. О. Ресоціалізація депривованої особистості : монографія / Ярослав Олександрович Гошовський. – Дрогобич : Коло, 2008. – 480 с.
9. Градецький А. В. Соціальна адаптація засуджених до позбавлення волі, колишніх суддів та співробітників правоохоронних органів. Вісник Запорізького юридичного інституту. Запоріжжя: ЗЮІ. 2010. №1. С. 186-193.
10. Градецький А.В. Освіта як засіб виправлення засуджених Держава та регіони. Серія «Право». 2015. №1. С. 51-55.
11. Григор'єва О. В. Агресія та її прояв у злочинах насильницької спрямованості : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2017. 23 с.
12. Гусак А. Ресоціалізація неповнолітніх, засуджених за вчинення насильницьких злочинів, в умовах позбавлення волі: кримінологічний аспект: монографія. Луцьк : Вид-во Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. 2013. 202 с.
13. Денисова М.О. Соціальна робота у пенітенціарній системі. Київ : 2010. №33. С.145-152/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pedaim/lexts/20105Z036.pdf.
14. Європейські пенітенціарні правила [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – 2006/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_032
15. Завацька Л. М. Технології соціально-педагогічної роботи. Чернігів: ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2015. 110 С.
16. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – 1948/ [Електронний

- ресурс]. Режим доступу:
http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
17. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» / [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
18. Закон України «Про пробацію» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>
19. Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» / [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17#Text>
20. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі : [монографія] / [А. Х. Степанюк, І. С. Яковець, О. В. Лисодєд та ін. ; за заг ред. д.ю.н., проф. А. Х. Степанка]. – Х. : Кроссрууд, 2011. – 326 с.
21. Караман О. Л. Досвід організації соціально-виховної роботи з неповнолітніми засудженими в спеціальній виховній установі / О. Л. Караман // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2013. – № 2. – С. 53–60.
22. Караман О. Л. Соціально-педагогічна робота з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах України : монографія / О. Л. Караман ; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2012. – 447 с.
23. Кожушко А. Р. Психологічні особливості засуджених до позбавлення волі жінок на етапі ресоціалізації [Текст] : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 /; Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2016. - 23 с.

24. Концепція соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк/ [Електронний ресурс].
Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/168076257>
25. Кримінальний кодекс України/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
26. Кушнар'юв С.В. Науково-теоретичні проблеми соціалізації й ресоціалізації неповнолітніх засуджених / С. В. Кушнар'юв // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2009. – № 4. – С. 47-541
27. Лучко С. В. Соціальна робота із засудженими як напрям функціонування пенітенціарних систем зарубіжних країн / С. В. Лучко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія : Юридичні науки. – 2014. – Вип. 4. – С. 166–169
28. Максимова Н. Ю. Особливості роботи психолога в секторі де утримуються засуджені до довічного позбавлення волі : [метод. рекомендації] / Н. Ю. Максимова. – К., ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 96 с.
29. Мін'юст дав старт реформі пенітенціарної системи // Офіційний сайт Міністерства юстиції України. – 2016/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/ua/news/48063>
30. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями // Офіційний сайт Верховної Ради України. – 1955/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_212/print1476296806312834
31. Мулярчук В.М., Романюк І.М. Особливості організації соціальної роботи з особами, які повернулись із місць позбавлення волі/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/socworkeduc_2019_6_1_7.pdf

- 32.Наказ Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України від 03.04.2018 № 974/5/467/609/280 «Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0408-18#Text>
- 33.Наливайко В. С. Кримінологічні проблеми ресоціалізації осіб, звільнених з місць позбавлення волі. Науковий вісник НАВСУ. 2015. № 2. С. 135-138
- 34.Олексюк, Н. (2019). Соціальна реабілітація як напрям соціальної роботи з засудженими в установах виконання покарань України, *Social Work and Education*, Vol. 6, No. 1., pp. 40-50. DOI: 10.25128/2520-6230.19.1.4/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/socworkeduc_2019_6_1_7.pdf
- 35.Основи пенітенціарної психології : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [Н. П. Крейдун, О. М. Лактіонов, А. В. Сорока, С. І. Скоков]. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 140 с.
- 36.Особенности психологической работы с осужденными : [метод. пособ.] / [сост. В. И. Хомлюк, В. М. Дзюбенко ; под. ред. Ю. И. Калинина]. – Донецк : Донецкий Мемориал, 2001. – 33 с.
- 37.Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/5011/7/T_Zhuravel_V_Vovk_Y_Pylypas_P_DZOVPPOVN_KSP%26SR_IL.pdf

38. Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у тому числі неповнолітніх: методичний посібник / [Вовк В.М., Журавель Т.В., Калівошко В.М. та інші]; за заг. ред. Т.В. Журавель, Ю.В. Пилипас. – К., 2012/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5011/7/T_Zhuravel_V_Vovk_Y_P_ylypas_PDZOVPPOVN_KSP&SR_IL.pdf
39. Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/RE24395>
40. Проскура В. В. Технології соціальної адаптації чоловіків, які звільняються з місць позбавлення волі : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04. Запоріжжя, 2008. 16 с.
41. Прусс В. М. Пенітенціарна система України: [монографія] / В. М. Прусс, Д. В. Ягунов. – Одеса : Фенікс, 2006. – 252 с.
42. Романов М. В. Звільнення від відбування покарання : навч. посіб. Харків : Права людини, 2012. 112 с.
43. Реформа пенітенціарної системи [Електронний ресурс] / Мін'юст. – 2016. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.slideshare.net/minjust/p-58095593>
44. Реформа пенітенціарної системи. Мін'юст. 2016/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.slideshare.net/minjust/p-58095593>
45. Савельєва А. О. До питання про соціальну адаптацію засуджених жінок / А. О. Савельєва // Соціальна педагогіка: виклики ХХІ століття : матеріали Всеукр. студ. наук.-пр. конф. – Луганськ, 2014. – С. 62–67.
46. Сохач О. Соціальна робота з різними категоріями засуджених/ [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://sociostudios.eenu.edu.ua/index.php/socio/article/download/198/161/>

47. Социальная работа в пенитенциарных учреждениях : учеб. пособ. [для студ. высш. учеб. завед.] / [под ред. А. Н. Сухова]. – М. : Изд-во Моск. псих.-соц. Ин-та ; Воронеж : Изд-во НПО "МОДЭК", 2008. – 384 с.
48. Социальная работа с осужденными : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / [под ред. В. И. Жукова, М. В. Галагузовой]. – М. : Изд-во МГСУ, 2002. – 256 с.
49. Соціально-виховна робота в системі основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених у виправних колоніях України середнього рівня безпеки: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / Василенко Катерина Ігорівна ; Нац. акад. внутр. справ. - Київ, 2017. – 19 с.
50. Таволжанський О. В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі / за ред. проф. В. В. Голіни і доц. Л. П. Оніки. Харків : Право, 2015. – 187 с.
51. Технології соціальної роботи / Агарков О. А. та ін. Запоріжжя 2015. – 487 с.
52. Технології соціальної роботи в пенітенціарній системі/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://studwood.ru/613783/sotsiologiya/tehnologiyi_sotsialnoyi_roboti_v_penitentsiarniy_sistemi
53. Третяк О.С., Чебоненко С.О. Становлення соціальної роботи із засудженими у місцях позбавлення волі за кордоном/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VchdpuP_2013_1_108_60.pdf

- 54.Харченко Т.Г. Психологічний супровід процесу ресоціалізації засуджених з вадами психічного розвитку : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.08 . Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2016. – 20 с.
- 55.Чернишов Д. Підготовка засуджених до звільнення та їх реінтеграція у суспільство є одним із ключових наших завдань/ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-chernishov-pidgotovka-zasudjenih-do-zvihnennya-ta-ih-reintegratsiya-u-suspilstvo-e-odnim-iz-klyuchovih-nashih-zavdan>

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Додаток 1

Я, Шевчук Володимир Віталійович
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ:

- дотримуватися:
- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символи університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягти власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

28.05.2020
(дата)

[Підпис]
(підпис)

Шевчук В.
(ім'я, прізвище)